

Ірина ГУЗЕЛА

доктор філософії, Західноукраїнський національний університет,
Тернопіль, Україна, huzela1996@ukr.net
ORCID ID: 0009-0008-2274-8788

ТЕОРЕТИЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ

Вступ. Новітнє соціально-економічне середовище в умовах посилення впливу військових ризиків потребує переосмислення ролі держави та вимагає розроблення раціональних механізмів державного втручання у розвиток страхового ринку, функціонування якого спрямоване на забезпечення фінансової стабільності ринкового середовища, економічного зростання та підвищення добробуту населення. Ефективність державного регулювання страхового ринку визначається інструментарієм податкової політики, що вимагає створення відповідного теоретико-концептуального підґрунтя, яке дасть змогу комплексно вирішити проблеми податкового регулювання страхового ринку в процесі надання страхового захисту та досягнення гармонізації інтересів страховиків, страхувальників і держави.

Мета – поглибити концептуальні засади податкового регулювання страхового ринку шляхом удосконалення визначення його сутності, формулювання мети та розроблення класифікації інструментів.

Результати. На основі систематизації науково-теоретичних підходів до розкриття сутності податкового регулювання запропоновано авторське визначення дефініції “податкове регулювання страхового ринку”, яке, на відміну від існуючих, враховує суб’єкт, об’єкт, методи й інструменти податкової політики та мету з урахуванням специфіки функціонування страхового ринку. Окреслено комплексну класифікацію інструментів податкового регулювання страхового ринку, яка має теоретичну та практичну цінність у процесі розмежування податкових інструментів у разі виявлення проблем чинного податкового режиму та під час розроблення державою обґрунтованих рішень щодо його удосконалення.

Висновки. У державному втручанні в процес реформування ринку страхування особливе місце належить податковому регулюванню. Запропоновано методологічний підхід до вивчення податкового регулювання страхового ринку, розкрито сутність цього поняття як елементу регулятивного впливу держави на страховий ринок, обґрунтовано податковий вплив на діяльність страхових компаній у контексті збалансування інтересів учасників страхових відносин та держави. Систематизовано інструменти податкового регулювання страхового ринку, виокремлено такі ознаки класифікації, як

сфера діяльності страховиків, види діяльності суб'єктів страхового ринку, місце розміщення та переміщення ризику в перестрахованні.

Ключові слова: страхування, страховий ринок, державне регулювання страхового ринку, оподаткування діяльності страховиків, податкове регулювання страхового ринку, інструменти податкового регулювання страхового ринку.

Рис.: 1, бібл.: 18.

Iryna HUZELA

Dr. Sc. (Philosophy), West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine, huzela1996@ukr.net
ORCID ID: 0009-0008-2274-8788

THEORETICAL CONCEPTUALIZATION OF TAX REGULATION OF THE INSURANCE MARKET

Introduction. One The modern socio-economic environment in the context of increasing military risks needs rethinking the role of the state and requires the development of rational mechanisms for state intervention in the development of the insurance market, and its effectiveness ensures the financial stability of the market environment, economic growth and increased well-being of the population. The effectiveness of state regulation of the insurance market is determined by the tools of tax policy, which requires the creation of an appropriate theoretical and conceptual basis that will allow to solve the problems of tax regulation of the insurance market comprehensively in the process of providing the insurance protection and achieving harmonization of the interests of insurers, policyholders and the state.

The purpose of the article is to deepen the conceptual foundations of tax regulation of the insurance market by improving the definition of its essence, formulating the goal, and developing a classification of instruments.

Results. Based on the systematization of scientific and theoretical approaches to revealing the essence of "tax regulation", the author's definition of "tax regulation of the insurance market" is proposed, which, unlike existing ones, takes into account the subject, object, methods and instruments of tax policy and the goal, considering the specifics of the insurance market functioning. A comprehensive classification of instruments of tax regulation of the insurance market is outlined, which has theoretical and practical value in the process of distinguishing tax instruments when identifying problems of the current tax regime and developing substantiated decisions by the state to improve it.

Conclusions. The following conclusions are drawn that with the state intervention in the reform of the insurance market, a special place belongs to tax regulation. A methodological approach to the study of tax regulation of the insurance market is proposed, the essence of this concept as an element of the regulatory influence of the state on the insurance market is revealed, the tax impact on the activities of insurance companies is substantiated in the context of balancing the interests of participants in insurance relations and the state. The instruments of tax regulation of the insurance market are systematized, such classification features as the field of activity of insurers, types of activity of insurance market entities, location and transfer of risk in reinsurance are identified.

Keywords: *insurance, insurance market, state regulation of the insurance market, taxation of insurers' activities, tax regulation of the insurance market, instruments of tax regulation of the insurance market.*

JEL Classification: G18, G22, G28.

Постановка проблеми. Новітні підходи до організації страхових відносин потребують розроблення виважених механізмів та реалізації дієвих інструментів реформування державного регулювання страхового ринку. Водночас податкове регулювання страхового ринкового середовища, як складова державного впливу на діяльність страховиків, створюючи підґрунтя для наповнення дохідної частини бюджету, забезпечує подолання фіскальних деформацій розвитку страхового ринку, стимулювання ділової активності його інституцій, підвищення рівня конкурентоспроможності страховиків та прискорення глобалізаційних процесів в країні.

У цьому контексті поглибленого дослідження потребують теоретико-концептуальні засади податкового регулювання страхового ринку, а детальної конкретизації – його інструменти. Відповідно доцільно розкрити сутність податкового регулювання як складової системи державного регулювання страхового ринку, визначити податковий вплив регулятивних процесів на діяльність страховиків за допомогою інструментів податкової політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішення проблем реформування страхового ринку в частині оподаткування бізнес-процесів на ньому є ключовим напрямом забезпечення фінансової стабільності ринкового середовища, досягнення належного рівня економічної безпеки держави, підвищення суспільного добробуту. Основний спектр питань щодо податково-

го регулювання діяльності страховиків висвітлений у працях українських науковців і практиків у сфері державного регулювання, фіскальної політики та страхування.

Ознайомлення з дослідженнями проблем податкового регулювання страхового ринку в Україні дає змогу виокремити напрацювання науковців, а саме щодо: оподаткування страхової діяльності, страхових компаній (Л. Русул [1], Л. Боровська, Д. Шаршонь [2]); обґрунтування теоретико-методичних засад оподаткування (О. Десятнюк [3], З. Варналій, М. Романюк [4]); розкриття сутності та деталізації інструментарію податкового регулювання (Ю. Іванов [5], І. Крисоватий [6]); оптимізації податкового регулювання та його інструментарію (А. Крисоватий [7]); дослідження державного податкового регулювання (А. Свищук [8]); окреслення проблем податкового регулювання ринку страхових послуг (Л. Шірінян [9], Р. Островерха [10]); висвітлення питань податкового регулювання страхового посередництва (Т. Яворська [11]) та ін.

Однак реформування податкового регулювання страхового ринку є перманентним процесом, який потребує врахування національних особливостей і світових тенденцій бізнес-процесів на ньому в контексті впливу новітніх викликів і загроз ринкового середовища. Крім того, зауважимо, що в публікаціях науковців недостатньо розкрито сутність податкового регулювання страхового ринку, недослідженим є його інструментарій. Потребує переосмислення категорійно-понятійний апарат, зокрема

уточнення поняття податкового регулювання страхового ринку, виникає необхідність конкретизації його інструментів.

Метою статті є поглиблення концептуальних засад податкового регулювання страхового ринку шляхом удосконалення визначення його сутності, формулювання мети та розроблення класифікації інструментів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед форм державного регулювання ринку страхування доцільно виокремити податкове регулювання як сукупність непрямих методів впливу держави на функціонування суб'єктів страхового ринку за допомогою інструментів податкової політики. Зауважимо, що в наукових працях простежуються суперечності та неоднозначність у розкритті змістового наповнення дефініцій у сфері податкового регулювання страхового ринку та висвітленні сутності понять щодо оподаткування результатів діяльності страхових компаній.

Л. Русул вважає, що “одним з інструментів державного регулювання страхової діяльності є оподаткування” [12, с. 123]. На нашу думку, некоректно відносити оподаткування до податкового інструментарію, оскільки інструменти – це лише засоби для реалізації мети державного регулювання. Відтак, оподаткування належить до непрямих методів впливу держави на діяльність учасників страхового ринку, при цьому до його інструментів відносять базу та об'єкт оподаткування, ставки податку, податкові пільги.

Л. Боровська, Д. Шаршонь фактично ототожнюють поняття оподаткування страхових компаній та податкового регулювання страхового ринку, адже в назві наукової праці заявлено дослідження особливостей оподаткування страховиків, натомість автори розкривають теоретичні засади податкового регулювання страхового ринку [2, с. 96]. Крім того, недоречним і неправомір-

ним є віднесення податкового регулювання до державного нагляду, що зводить до розуміння поняття регуляторного впливу держави на функціонування страховиків.

Вважаємо, що дефініції “податкове регулювання” та “оподаткування” є різними за змістом, тому з метою розмежування цих понять розкриємо більш детально їх сутність. В енциклопедичному виданні йдеться, що “оподаткування – це законодавчо врегульований процес встановлення та утримання податків у країні, визначення їхніх розмірів і ставок, відповідних об'єктів та кола юридичних і фізичних осіб, що підлягають оподаткуванню, а також порядок сплати податків” [12]. Схожий підхід представлено у навчальному виданні, за яким “оподаткування – це процес встановлення, введення та зміни податків і зборів, їх окремих елементів, учасників податкових відносин, а також справляння і сплати податків і зборів” [5, с. 20].

З. Варналій, М. Романюк розкривають сутність “системи оподаткування як базис податкової системи” [4, с. 152]. Науковці вивчають систему оподаткування разом з системами: податкового законодавства; органів влади, що забезпечують сплату податків і зборів; податків і зборів; адміністрування податків і зборів.

На думку О. Фрадинського, “оподаткування – це процес розробки, встановлення, нарахування та утримання обов'язкових платежів до бюджетної системи та позабюджетних фондів держави” [13, с. 334]. Зауважимо, що автор наголошує на необхідності здійснення контролю за надходженням податкових платежів та застосуванням санкцій за порушення процесу адміністрування. Відповідно до оподаткування належить система адміністрування податків і зборів, що некоректно, адже вона є окремою складовою частиною податкової системи. На нашу думку, оподаткуван-

ня – це законодавчо врегульований процес встановлення, введення, справляння і сплати податків і зборів, визначення й зміни їхніх окремих елементів, суб'єктів податкових відносин, а складовими елементами системи оподаткування є: база оподаткування, об'єкт оподаткування, ставки податку, платники податку, порядок нарахування податку, податковий період тощо.

Оподаткування є одним із важелів економічної політики держави, зважаючи на властиву податкам регулюючу функцію. Державне регулювання економіки у використанні податкових важелів та інструментарію податкової політики в процесі податкового регулювання передбачає забезпечення фінансової стабільності держави, високого рівня її соціально-економічного розвитку, стимулювання підприємницької діяльності. Погоджуємося з думкою Ю. Іванова, що “податкове регулювання вважати автоматичним проявом оподаткування – не зовсім коректно. Справа в тому, що податки, які вводяться державою, впливають на економічну поведінку платників... Навіть у разі, коли новий податок вводиться виключно з фіскальними цілями, його введення викликає певну реакцію платників, яка, своєю чергою, обумовлює зміни соціально-економічних процесів та їх наслідків на макро-, мезо-, міні- та макрорівнях” [5, с. 219]. Отже, сутність податкового регулювання характеризується регулюючою функцією податків, що безпосередньо впливає на ефективність заходів, які забезпечує система оподаткування. Сутність та структура системи оподаткування визначається податковою політикою, яку реалізовує держава з урахуванням завдань її соціально-економічного розвитку.

Поняття “податкове регулювання” часто використовують учені як базовий елемент податкової теорії, однак в страховій науці висвітленню дефініції “податкове ре-

гулювання страхового ринку” не приділено достатньої уваги. Узагальнимо та систематизуємо трактування податкового регулювання за певними підходами та розкриємо сутність податкового регулювання страхового ринку з урахуванням специфіки його функціонування.

За першим підходом учені трактують податкове регулювання як цілеспрямований вплив держави, конкретизуючи його через сукупність заходів, дій та методів впливу, що, на наше переконання, найбільш повно розкриває сутність цього поняття у контексті з іншими інструментами державної політики. Так, Р. Жарко наголошує, що “податкове регулювання – це комплекс дій державних органів, спрямованих на зміну параметрів податкової системи та податкового механізму з метою досягнення певних соціальних та економічних цілей” [14, с. 11]. Однак позиція науковця є необґрунтованою щодо зміни параметрів та невизначеною стосовно інструментів таких змін. Крім того, держава може впливати безпосередньо на результати діяльності суб'єктів господарювання, доходи фізичних осіб за допомогою застосування податкових інструментів.

Доволі узагальненими є визначення податкового регулювання як цілеспрямованого впливу держави на учасників економічних відносин (поведінку економічних агентів) за допомогою засобів та інструментів (методів та інструментів) податкової політики [5, с. 220; 15; 16]. Незрозуміло, як автори розмежовують засоби та інструменти або методи та інструменти, хоча доречним є акцент на інструменти, методи та засоби податкової політики, що забезпечують не тільки формування бюджетних ресурсів для виконання державою суспільних функцій, а й створення передумов для вирішення проблем соціально-економічного розвитку.

Як елемент податкового механізму трактують податкове регулювання за дру-

гим підходом. Так, І. Фокіна стверджує, що “податкове регулювання, як елемент податкового механізму, закладається в основу довгострокових стратегічних цілей держави, спрямованих на забезпечення в перспективі стабільності та стимулювання економічного зростання” [17, с. 9]. З одного боку, визначення податкового регулювання як елементу податкового механізму є доволі вузьким підходом, що не охоплює увесь податковий інструментарій. З іншого – визначення автора є доволі загальним, що не розкриває сутність податкового регулювання, зокрема як елементу податкового механізму з характерною для нього структурою.

Відповідно до третього підходу податкове регулювання трактують “як один з наймобільніших елементів податкового механізму і сфери державного податкового менеджменту”, виокремлюючи податкові оперативні та стратегічні цілі. Зокрема, А. Крисоватий наголошує, що “податкове регулювання як сукупність заходів здійснюється через наявність певних регулятивних механізмів, які закладені в структурі окремого податку, та завдань, що перед ним ставляться. Оптимальне податкове регулювання – один з наймобільніших елементів податкового менеджменту, стрижень якого складає система економічних мір оперативного втручання в хід виконання податкових зобов’язань” [7, с. 252]. Крім того, на думку автора, “податкове регулювання, яке здійснюється через економічно обґрунтовану систему пільг, характеризує взаємообумовлений комплекс податкових стратегічних дій, які компенсують фінансові витрати при випуску нової і конкурентоспроможної продукції, модернізації технологічних процесів” [7, с. 259].

Доцільно детальніше зупинитися на дослідженні сутності податкового регулювання А. Свищук, яка виокремлює кілька підходів [8, с. 63]. Узагальнюючи їх, за-

уважимо: по-перше, розглядати податкове регулювання як науку необхідно через фіскальну теорію та теорію податків, як складові фінансової науки; по-друге, акцент робиться в основному на фіскальній функції податків, натомість їхня регулююча функція перебуває поза увагою; по-третє, за організаційного підходу податкове регулювання визначено лише через сукупність органів державної влади, не розглянуто інших учасників організації податкових відносин; по-четверте, науковець ототожнює державне податкове регулювання та податковий менеджмент, що неправомірно, адже податкове регулювання є одним із елементів податкового менеджменту.

Враховуючи наведені вище підходи до визначення поняття “податкове регулювання”, зазначимо, що для розкриття його сутності доцільно висвітлювати основні елементи, зокрема: об’єкт, який регулюється; суб’єкт регулювання; методи та інструментарій; мету податкового регулювання.

У науковій літературі простежується лише кілька визначень понять, які стосуються податкового регулювання страхового ринку. Л. Боровська, Д. Шаршонь трактують податкове регулювання страхового ринку як “цілеспрямовані дії держави, з одного боку, для підтримки і стимулювання розвитку страхового ринку, а з іншого – на стримування і пом’якшення негативних наслідків діяльності, що здійснюється суб’єктами страхового ринку” [2, с. 96]. Авторки трактують податкове регулювання страхового ринку як цілеспрямовані дії держави, водночас зазначаючи суб’єкт, який здійснює регулювання, об’єкт регулювання та мету цілеспрямованого впливу держави шляхом застосування інструментів дискреційної політики. Проте йдеться про державне регулювання страхового ринку загалом, адже не конкретизовано інструменти податкової політики, за допомогою яких здійснюється

стимулювання чи стримування розвитку, підтримка або пом'якшення негативних наслідків функціонування страхового ринку.

В основі висвітлення сутності податкового регулювання Р. Островерха вбачає взаємозв'язок функцій податків і властивостей поняття “регулювання”, що дало змогу розглядати “податкове регулювання ринку страхових послуг як функцію державного управління системою оподаткування суб'єктів ринку страхових послуг” [10, с. 7]. Такий підхід автора передбачає трактування податкового регулювання як складової податкового менеджменту. Однак “податкове регулювання ринку страхування” пов'язане з регулюючою функцією податків, об'єктом регулювання є страховий ринок. Водночас державне управління системою оподаткування пов'язане з об'єктом такого управління – елементами цієї системи.

Т. Яворська розкриває сутність податкового регулювання страхового посередництва “як низки заходів держави, спрямованих на своєчасне поповнення дохідної частини бюджетів усіх рівнів, здійснюється у законодавчо визначеному порядку; податки можуть впливати та регулювати як макроекономічну ситуацію у державі загалом, так і поведінку кожного суб'єкта підприємництва” [11, с. 35]. Отже, авторка наголошує на фіскальній функції податків, натомість їхня регулятивна дія перебуває поза увагою. На нашу думку недостатньо обгрунтованою є її позиція щодо регулювання податками певних макропроцесів, оскільки регулювання здійснює держава за рахунок податків через зміну їх кількості, розміру податкових ставок, запровадження податкових пільг.

Враховуючи обмеженість наукових досліджень теоретичних засад податкового регулювання страхового ринку, вважаємо за доцільне розкрити його сутність, зважаючи на визначення понять “державне регулю-

вання страхового ринку”, “податкове регулювання”, “оподаткування”. Отже, податкове регулювання страхового ринку – це цілеспрямований вплив держави на страховий ринок, суб'єкти якого взаємодіють між собою, використовуючи методи та інструменти податкової політики у сфері страхування (перестраховування), з метою формування прозорого й дієвого інституціонального підґрунтя ринкового страхового середовища, досягнення оптимального розподілу податкового навантаження серед платників податків і забезпечення надійних джерел формування бюджету держави, підвищення та стимулювання ділової активності учасників страхового ринку задля досягнення соціально-економічних результатів.

На нашу думку, наведене визначення розкриває сутність податкового регулювання страхового ринку, оскільки враховує такі його основні складові, як: суб'єкт, об'єкт, методи й інструменти податкової політики та мету. Суб'єктом податкового регулювання страхового ринку визнано державу в особі органів законодавчої та виконавчої влади. Податкове регулювання, що здійснюється через вплив на страховий ринок, пов'язане з фінансовими результатами усіх учасників. Відтак, доходи та результати за видами діяльності страховиків є об'єктом податкового регулювання.

На певних етапах функціонування страхового ринку мета податкового регулювання є різною, а досягнути її можна за рахунок вирішення таких основних завдань, як: запровадження диференційованого оподаткування страхових компаній за видами їх діяльності та фінансовими результатами, за окремими сегментами страхового ринку; удосконалення механізму справляння податку на прибуток і податку на дохід у страховиків, що здійснюють довгострокове страхування життя, добровільне медичне страхування, страхування додаткової пен-

сії; скасування подвійного оподаткування в страхових компаніях. Окреслені завдання податкового регулювання передбачають оптимальне поєднання фіскальної та регулюючої функцій податків, підвищення результативності функціонування страхового ринку в процесі збалансування інтересів платників податків і держави.

Зауважимо, що інструменти податкового регулювання пов'язані із основними елементами податку. Саме тому зміна податку, його елементів зумовлює створення нового інструментарію податкового регулювання. Слушно зазначає І. Крисоватий, що "податкове регулювання – це динамічна діяльність держави, яка передбачає як встановлення, так і зміну податків, їхніх елементів відповідно до тієї соціально-економічної ситуації, що склалась у державі... Відповідно інструментарієм податкового регулювання вважають засоби та інструменти податкової політики, оскільки остання є процесом встановлення, правового регламентування та організації справляння податків і податкових платежів у централізовані фонди грошових ресурсів держави" [6, с. 218].

Методи податкового регулювання застосовують у реалізації певних інструментів задля досягнення мети податкової та страхової політики в державі. Т. Яворська виокремлює методи податкового регулювання страхового підприємництва, а саме: "адміністрування сплати податків; зниження чи підвищення податкових ставок; надання або скасування податкових пільг; посилення або послаблення податкових санкцій" [11, с. 163]. Однак вважаємо, що адміністрування сплати податків є методом податкового контролю як окремого елементу податкового механізму та податкового менеджменту. А. Крисоватий узагальнює методи податкової політики та інструменти її регулювання, стверджуючи, що "інструменти регулювання податко-

вої політики – це ті важелі, за допомогою яких спрацьовують методи оподаткування і досягають певні цілі податкової стратегії і тактики (податкові ставки, податкові преференції і пільги, податкові стимули і санкції, формування податкової бази, встановлення об'єктів і суб'єктів оподаткування)" [7, с. 26]. За такого розуміння виокремлено інструменти податкового регулювання.

Детальніше охарактеризуємо інструменти податкового регулювання страхового ринку, згрупувавши їх за певними ознаками. Зокрема, застосуємо основні підходи до класифікації інструментів податкового регулювання, визначені Ю. Івановим, який наголошує, що "інструменти податкового регулювання – це сукупність норм податкового законодавства, які забезпечують вплив держави на господарську поведінку платника податків через його економічні інтереси для досягнення певного економічного, соціального чи іншого корисного ефекту" [5, с. 227, 230, 243]. Погоджуємося з вченим, що норми податкового законодавства визначають інструменти податкового регулювання, однак заперечуємо їх отождолення.

Узагальнюючи вище проведене дослідження, систематизуємо інструменти податкового регулювання страхового ринку за визначеними критеріями (рис. 1).

Так, за призначенням розрізняють такі інструменти податкового регулювання страхового ринку:

- 1) стимулюючі (заохочувальні), застосовуючи які можна знизити рівень податкового навантаження на діяльність учасників страхування задля стимулювання їх ділової активності, формування достатнього фінансування для створення гарантій надійного страхового захисту та вирішення пріоритетних завдань соціально-економічного розвитку держави (наприклад, з 2015 р. в Податковому

Рис. 1. Класифікація інструментів податкового регулювання страхового ринку за основними ознаками*

* Побудовано автором.

кодексі України було запроваджено зміни щодо справляння податку на дохід у вигляді страхових премій за ставкою 0% (зокрема, за договорами з довгострокового страхування життя, добровільного медичного страхування та недержавного пенсійного страхування);

2) дестимулюючі (стримуючі), реалізація яких спрямована на збільшення податкового навантаження на учасників страхового ринку в контексті уникнення “схемного” страхування, підвищення

ефективності страхової діяльності та задоволення інтересів держави (так, з 2015 р. запроваджено “подвійне оподаткування доходів (фінансових результатів) від страхової діяльності – за ставкою 3% від валових страхових премій та 18% від прибутку за страховими операціями” [18]).

Залежно від цілей соціально-економічного розвитку держави інструменти податкового регулювання поділяють на стратегічні і оперативні. Наприклад, запровадження

0% ставки податку на премії добровільного медичного страхування має стратегічний характер, адже передбачає розвиток страхової медицини як альтернативи недостатньому бюджетному фінансуванню, яке неспроможне забезпечити одержання безоплатної медичної допомоги. Водночас оперативні податкові інструменти спрямовані на вирішення тактичних завдань при досягненні стратегічної мети (як приклад, ухвалення Закону України “Про обов’язкове медичне страхування”).

За механізмами впливу виокремлюють системні, комплексні та елементні податкові інструменти. Зміна структури системи оподаткування, як системний інструмент регулювання страхового ринку, здійснюється шляхом запровадження нових чи скасування діючих податків та зміни розміру податкових ставок за тими податками, які сплачують учасники страхового ринку при застосуванні елементних податкових інструментів.

Комплексний характер мають інструменти податкового регулювання страхового ринку, за допомогою яких здійснюється подвійне оподаткування страхової діяльності, створюється спеціальний податковий режим. Спеціальний режим оподаткування передбачає застосування комплексу податкових пільг, зокрема стосовно оподаткування перестраховальних операцій.

Елементні інструменти характеризуються регулятивною дією певного податку за рахунок зміни його елементів. Зміна бази та об’єкта оподаткування впливає на поведінку суб’єктів страхового ринку. Як приклад, залучення до складу об’єкта оподаткування податком на дохід від страхових операцій валових страхових премій від перестраховування створює нерівні умови для діяльності учасників ринку страхування, призводить до зниження ефективності

його функціонування та підвищення рівня податкового навантаження в страховиків.

Встановлення розміру ставки податку також впливає на ефективність страхової діяльності та поведінку її учасників, адже його збільшення зумовлює нарощування обсягів “схемних” операцій задля скорочення обсягу доходів та ухилення від сплати податків, що призводить до зменшення бази оподаткування платників податків та стримування їхньої ділової активності. Натомість зниження розміру ставки оподаткування передбачає розширення діяльності страхових компаній та страхових посередників. Серед інструментів податкового регулювання страхового ринку доцільно виокремити диференційоване оподаткування страховиків за видами його діяльності, окремими сегментами страхового ринку, що дасть змогу регулювати рівень їхнього податкового навантаження з урахуванням чітко визначених елементів об’єкта оподаткування.

До інструментів податкового регулювання страхового ринку належать податкові пільги як винятки із правил оподаткування, що визначені податковим законодавством, спрямовані на зменшення обсягу податкових зобов’язань, часткове або повне звільнення від сплати податків, спрощення умов їх виконання. Податкові пільги характерні для перестрахових операцій, довгострокового страхування життя та медичного страхування, недержавного пенсійного страхування.

З метою детального висвітлення сутності податкового регулювання страхового ринку та окреслення проблем оподаткування діяльності його учасників доцільно систематизувати податкові інструменти за ознаками, які враховують специфіку страхових і перестрахових операцій. Зокрема, це за: сферою діяльності страховиків (страхування ризиків із ризикових видів страхування та страхування життя); видами діяльності учасників страхового ринку (страхової ді-

яльності, інвестиційної та іншої діяльності, перестрахової діяльності, посередницької діяльності); місцем розміщення та переміщення ризику в перестрахованні (вхідного і вихідного перестраховування, зовнішнього та внутрішнього перестраховування).

Запропонована класифікація, на наше переконання, має практичну цінність при розмежуванні інструментів податкового регулювання на страховому ринку в контексті визначення особливостей функціонування системи оподаткування бізнес-процесів на ринку страхування та перестраховування, виявлення проблем чинного податкового режиму, що сприятиме реалізації державою раціональних рішень щодо регулювання розвитку страхового ринку, забезпечення його прозорості, конкурентоспроможності та ефективності, досягнення узгодженості та збалансованості інтересів усіх учасників страхового ринку та держави.

Висновки. Підсумовуючи викладене, сформулюємо відповідні висновки.

По-перше, при державному втручанні у реформування страхового ринку особливе місце займає податкове регулювання в контексті збалансування інтересів держави та учасників страхування (перестраховування).

По-друге, запропоновано авторський підхід до вивчення теоретичної концептуалізації податкового регулювання страхового ринку, в результаті застосування якого розкрито сутність цього поняття як елементу регулятивного державного впливу на страховий ринок, визначено податковий вплив на діяльність страховиків та напрями оптимізації їх взаємовідносин з державою. На відміну від існуючих підходів, авторське трактування дефініції “податкове регулювання страхового ринку” враховує об’єкт, суб’єкт, методи та інструменти податкової політики, передбачає формулювання мети податкового регулювання з урахуванням

специфіки бізнес-процесів на страховому ринку.

По-третє, наведено класифікацію інструментів податкового регулювання страхового ринку, виокремлено такі специфічні ознаки їх систематизації, як сфера діяльності страховиків, види діяльності учасників страхового ринку, місце розміщення та переміщення ризику в перестрахованні. Визначено практичне значення запропонованої класифікації у розробленні і реалізації управлінських рішень щодо вирішення проблем чинного оподаткування страхової діяльності. Водночас подальшого вивчення потребують методи й інструменти податкового регулювання, притаманні страховому ринку, їх функціональні особливості, що впливають на ефективний розвиток страхування в державі, а також інституціональні засади податкового регулювання, що дають змогу окреслити перспективи податкових взаємовідносин між учасниками страхування та державою, запропонувати низку пропозицій стосовно удосконалення системи оподаткування страхових і перестрахових операцій.

Список використаних джерел

1. Русул Л. В. Основні проблеми оподаткування страхової діяльності в Україні. *Наукові праці НДФІ*. 2009. № 4. С. 123–130.
2. Боровська Л. В., Шаршонь Д. Ю. Особливості оподаткування страхових компаній. *Культура народів Причорномор'я*. 2013. № 265. С. 95–99.
3. Десятнюк О. М., Фільо М. М. Домінанти мінімізації податкових втрат : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2015. 262 с.
4. Варналій З. С., Романюк М. В. Податкова система : підручник. Київ : Знання України, 2019. 567 с.
5. Податкова політика: теорія, методологія, інструментарій : навч. посіб. / під редакцією д-ра екон. наук, проф. Іванова Ю. Б., д-ра екон.

наук, проф. Майбутова І. А. Харків : ВД "ІНЖЕК", 2010. 492 с.

6. Крисоватий І. А. Аналіз трактувань поняття "податкове регулювання інноваційної діяльності" у працях зарубіжних та вітчизняних вчених. Інноваційна економіка. 2013. № 11 (49). С. 214–220.

7. Крисоватий А. І. Теоретико-організаційні домінанти та практика реалізації податкової політики в Україні : монографія. Тернопіль : Карт-бланш, 2005. 371 с.

8. Свищук А. Теоретичні засади податкового регулювання економіки. Вісник КНЕУ. 2013. № 5. С. 57–69.

9. Шірінян Л. В. Фінансове регулювання страхового ринку України: проблеми теорії та практики: монографія. Київ : Вид-во "Центр учбової літератури", 2014. 458 с.

10. Островерха Р. Е. Податкове регулювання ринку страхових послуг в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук. Ірпінь, 2007. 25 с. URL : http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis.64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2007/07orespu.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1.

11. Яворська Т. В. Державне регулювання страхового посередництва в Україні : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 420 с.

12. Оподаткування. Юридична енциклопедія : в 6-ти т. / відп. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2002. Т. 4. 720 с.

13. Фрадинський О. А. Основи оподаткування : навч. посіб. Львів : Новий Світ-2000, 2016. 340 с.

14. Жарко Р. П. Теоретико-методичні засади удосконалення податкового регулювання підприємницької діяльності : автореф. дис. канд. екон. наук. Київ, 2006. 24 с.

15. Іванов Ю. Б., Крисоватий А. І., Кізіма А. Я., Карпова В. В. Податковий менеджмент : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 525 с.

16. Горин В. П. Фінансовий механізм забезпечення суспільного добробуту: теоретична концептуалізація та проблеми функціонування : монографія. Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2020. 516 с.

17. Фокіна І. В. Формування механізму податково-субсидіарного регулювання вугільної промисловості : автореф. дис. ... канд. екон. наук. Донецьк, 2006. 22 с.

18. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 (із змінами і доповненнями). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n10756>.

References

1. Rusul, L. V. (2009). *Osnovni problemy opodatkuvannia strakhovoi diialnosti v Ukraini* [Main problems of taxation of the insurance activities in Ukraine]. *Naukovi pratsi NDFI – Scientific Works NDFI*, 4, 123–130 [in Ukrainian].

2. Borovska, L. V., Sharshon, D. Yu. (2013). *Osoblyvosti opodatkuvannia strakhovykh kompanii* [Peculiarities of taxation of the insurance companies]. *Kultura narodov Prichernomoria – Culture of the Black Sea Region People*, 265, 95–99 [in Ukrainian].

3. Desyatnyuk, O. M., Filio, M. M. (2015). *Dominanty minimizatsii podatkovykh vtrat* [Dominants of minimizing tax losses]. *TNEU* [in Ukrainian].

4. Varnalii, Z. S., Romaniuk, M. V. (2019). *Podatkova systema* [Tax system]. Kyiv: Znannia Ukrainy [in Ukrainian].

5. Ivanov, YU. B., Maiburov, I. A. (Ed.). (2010). *Podatkova polityka: teoriia, metodolohiia, instrumentarii* [Tax policy: theory, methodology, instruments]. Kharkiv: VD "ІНЗЕК" [in Ukrainian].

6. Krysovatiy, I. A. (2013). *Analiz traktuvan poniattia "podatkove rehuliuвання innovatsiinoi diialnosti" u pratsiakh zarubizhnykh ta vitchyznianskykh vchenykh* [Analysis of interpretations of the concept "tax regulation of the innovative activity" in the works of foreign and national scientists]. *Innovatsiina*

ekonomika – Innovative Economics, 11 (49), 214–220 [in Ukrainian].

7. Krysovatiy, A. I. (2005). Teoretyko-orhanizatsiini dominanty ta praktyka realizatsii podatkovoi polityky v Ukraini [Theoretical and organizational dominants and practice of tax policy realization in Ukraine]. Ternopil: Kart-blansh [in Ukrainian].

8. Svyshchuk, A. (2013). Teoretychni zasady podatkovoho rehuliuвання ekonomiky [Theoretical principles of tax regulation of the economy]. Visnyk KNEU – Bulletin of KNEU, 5, 57–69 [in Ukrainian].

9. Shirinian, L. V. (2014). Finansove rehuliuвання strakhovoho rynku Ukrainy: problemy ta praktyka [Financial regulation of the insurance market in Ukraine; problems and practice]. Kyiv: Vyd-vo "Tsentr uchbovoi literatury" [in Ukrainian].

10. Ostroverkha, R. E. (2007). Podatkove rehuliuвання rynku strakhovykh posluh v Ukraini [Tax regulation of the insurance services market in Ukraine]. (Thesis). Irpin. Available at: http://www.irbisnbn.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2007/07orespu.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1.

11. Yavorska, T. V. (2012). Derzhavne rehuliuвання strakhovoho poserednytsva v Ukraini [State regulation of the insurance intermediary in Ukraine]. Lviv: LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].

12. Shemshuchenko, Yu. S. (Ed.). (2002). Opodatkuvannia. Yurydychna entsyklopediia [Taxation. Law Encyclopedia]. (Vol. 4). Kyiv: Ukrainska entsyklopediia im. M. P. Bazhana [in Ukrainian].

13. Fradynskyi, O. A. (2016). Osnovy opodatkuvannia [Principles of taxation]. Lviv: Novyi svit-2000 [in Ukrainian].

14. Zharko, R. P. (2006). Teoretyko-metodychni zasady udoskonalennia podatkovoho rehuliuвання pidpriemnytskoi diialnosti [Theoretical and methodical principles of improving the tax regulation of the entrepreneurial activity]. Extended (Thesis). Kyiv [in Ukrainian].

15. Ivanov, Yu. B., Krysovatiy, A. I., Kizyma, A. Ya., Karpova, V. V. (2008). Podatkovi menedzhment [Tax management]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

16. Horyn, V. P. (2020). Finansovi mekhanizmy zabezpechennia suspilnoho dobrobutu: teoretychna kontseptualizatsiia ta problemy funktsionuvannia [Financial mechanism of providing the social wellbeing: theoretical conceptualization and problems of functioning]. Ternopil: Ekonomichna dumka TNEU [in Ukrainian].

17. Fokina, I. V. (2006). Formuluвання mekhanizmu podatkovu-subsydiarnoho rehuliuвання vuhilnoi promyslovosti [Formation of tax-subsidiary regulation mechanism of coal industry]. (Thesis.) Donetsk [in Ukrainian].

18. Podatkovi kodeks Ukrainy № 2755-VI vid 02.12.2010 [Tax Code of Ukraine]. (2010, December, 12). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n10756>.